

Інструментарій позитивної психотерапії являє собою цілісну технологію смислотворення, що включає позитивну реінтерпретацію як герменевтичний механізм трансформації смислів, п'ятикрокову модель як структуровану процедуру активації смисложиттєвих ресурсів, а також метафору як психотехніку конструювання екзистенційних смислів. Філософською основою цієї технології є позитивна концепція людини, що утверджує її здатність знаходити сенс за будь-яких обставин, зокрема в умовах екзистенційних криз.

Джерела та література

1. Корнбіхлер Т. Носсрат Пезешкіан. Схід – Захід: позитивна психотерапія в діалозі культур / за участі М. Пезешкіан та Х. Пезешкіана; пер. з нім. 2-е вид. доп. Полтава: Астроя, 2024. 197 с.
2. Франкл В. Людина в пошуках справжнього сенсу. Психолог у концтаборі / пер. з англ. Харків: Клуб Сімейного Дозвілля, 2016. 160 с.
3. Пеньковська Н. М. Основи психологічного консультування в методі позитивної психотерапії: навч. посіб. Тернопіль: Крок, 2014. 286 с.
4. Peseschkian N. Psychosomatics and Positive Psychotherapy. New Delhi: Sterling Publishers, 2016. 380 p.

УДК 004.8 + 316.7

Даниїл Істомін; Василь Павлович

Науковий керівник: Наталія Габрусєва, доктор філософії, доц.

Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя, Україна

ТЕХНОЛОГІЧНІ ІННОВАЦІЇ Й ЕТИЧНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ: ВИКЛИКИ ЕРИ АНДРОЇДІВ

Анотація. З розвитком робототехніки та штучного інтелекту постає необхідність превентивного філософського осмислення етичних викликів, пов'язаних із гіпотетичною інтеграцією антропоморфних роботів-андроїдів у суспільство. У статті аналізуються онтологічні питання щодо сутності андроїда, його потенційного морального статусу та неадекватності класичних етичних рамок, як-от закони А. Азімова. Досліджуються ключові аспекти контролю, безпеки та юридичної відповідальності, що виникають при наданні роботам-андроїдам автономії, а також етичність їхньої здатності до імітації емоцій.

Ключові слова: роботи-андроїди, штучний інтелект, етична дилема, онтологія, моральний статус.

Daniil Istomin; Vasyl Pavlovych

Scientific supervisor: Nataliia Habrusieva, Ph.D., Assoc. Prof.

Ternopil Ivan Puluj National Technical University, Ukraine

TECHNOLOGICAL INNOVATIONS AND ETHICAL RESPONSIBILITY: CHALLENGES OF THE ANDROID ERA

Сучасний розвиток штучного інтелекту й робототехніки поступово наближає людство до появи антропоморфних машин, здатних імітувати поведінку людини. Хоча такі системи сьогодні існують лише у вигляді дослідних зразків і демонстраційних концептів, виникає потреба у філософському та етичному осмисленні їх майбутнього статусу в соціальних структурах.

Андроїдами традиційно називають роботів, сконструйованих так, щоб максимально імітувати людську анатомію, міміку та поведінкові реакції. На відміну від промислових роботів або сервісних автоматів, андроїди мають антропоморфну форму, що дозволяє їм природніше взаємодіяти з людьми. Відмінність полягає не лише у зовнішній репрезентації, а й у спробі

наділити їх когнітивними й комунікативними здібностями, що створюють симуляцію феномена свідомості.

Вже існують приклади експериментальних моделей, що частково реалізують ці принципи. Так, робот Sophia, створений компанією Hanson Robotics, здатен вести діалог, розпізнавати емоції співрозмовника та відтворювати міміку обличчя. Японський Geminoid HI-4, розроблений під керівництвом професора Хіроші Ісігуро, вражає високою схожістю з людиною та використовується у дослідженнях соціальної взаємодії. ASIMO від компанії Honda став першим відомим сервісним андроїдом, який міг самостійно рухатися, розпізнавати обличчя та виконувати прості завдання. Крім того, Atlas від Boston Dynamics демонструє рівень рухової координації, наближений до людського, хоча поки не має елементів соціальної поведінки.

Потенційні сфери застосування андроїдів охоплюють широкий спектр – від догляду за літніми людьми та виконання освітніх функцій до роботи у сфері послуг, надання психологічної підтримки чи навіть залучення до творчих професій. Їх використання може підвищити ефективність соціальних систем, водночас змінюючи межі між людським і технологічним. Як зазначає Д. Гункел (Gunkel, 2012), навіть якщо машини не мають свідомості, суспільство змушене розглядати їх як об'єкти морального значення, адже наша взаємодія з ними формує соціальні та етичні відносини, а не лише технічні функції.

Хоча справжніх андроїдів, здатних до автономного мислення або самосвідомості, на сьогодні не існує, вже зараз триває активне філософське обговорення можливих етичних наслідків їх появи. Із розвитком штучного інтелекту постає питання: яким буде моральний статус штучної істоти, якщо вона зможе поводитися подібно до людини?

Першою спробою осмислення моральних засад для машин стали відомі «три закони робототехніки», сформульовані А. Азімовим:

1. робот не може заподіяти шкоду людині або через бездіяльність допустити, щоб людині була завдана шкода;
2. робот повинен виконувати накази людини, якщо вони не суперечать першому правилу;
3. робот повинен дбати про власне існування, якщо це не суперечить першим двом правилам.

Хоча ці правила мають суто художнє походження, вони стали філософським орієнтиром для сучасних дискусій про етику штучного інтелекту. Проте в реальному світі їх неможливо застосувати безпосередньо, оскільки сучасні машини не мають морального усвідомлення або свободи волі.

Питання прав і обов'язків андроїдів залишається наразі гіпотетичним, оскільки сучасні машини не володіють свідомістю або автономною моральною агентністю. Втім, як зазначає Д. Гункел (Gunkel, 2012), навіть об'єкти, що не мають власної моральної свідомості, можуть стати учасниками етичних відносин через вплив на людське суспільство. Таким чином, права і обов'язки андроїдів слід розглядати не як властивості самих машин, а як соціально-етичні рамки, встановлені людьми для регулювання їхньої поведінки та взаємодії.

Наприклад, програмне обмеження функцій андроїда, контроль доступу до певних дій або зона відповідальності користувача створює «обов'язки» машини у вигляді алгоритмічних правил. Водночас «права» андроїда на безпечну експлуатацію та захист від некоректного використання забезпечують етичну відповідальність користувачів та розробників. Моральний статус андроїда, таким чином, є похідним від людських цінностей і соціальних норм, а не результатом його власної свідомості.

Контроль над андроїдами — це не лише технічне питання, а й моральне. Д. Гункел (Gunkel, 2012) зазначає, що навіть штучні системи без свідомості вимагають етичного розгляду через потенційну соціальну відповідальність людей, які їх створюють і використовують. Встановлення обмежень і правил поведінки андроїдів дозволяє мінімізувати ризики шкоди для людини та суспільства.

На думку Н. Бострома (Bostrom, 2014), автономні системи, навіть з обмеженою функціональністю, можуть створювати непередбачувані наслідки, і тому етичний контроль є необхідним інструментом для запобігання потенційним катастрофам.

Ф. Капур (Kapur, 2016) додає соціальний аспект: контроль над машинами, здатними імітувати емоції, забезпечує захист людей від можливого маніпулювання їхнім сприйняттям і почуттями. Тобто етичність обмежень визначається не самим фактом контролю, а тим, наскільки він захищає людей і водночас дозволяє розвивати взаємодію з технологією у безпечних межах.

Таким чином, етичний контроль над андроїдами має розглядатися як комплексне поєднання технічної безпеки, соціальної відповідальності та морального регулювання взаємодії людини і машини.

Сучасні прототипи андроїдів, такі як Sophia або Nadine, здатні відтворювати міміку обличчя, інтонації голосу та реагувати на емоційні сигнали людини. Однак, як зазначає Д. Гункел (Gunkel, 2012), це є лише імітацією емоцій, а не справжнім переживанням чи свідомим співпереживанням. Взаємодія людини з такою машиною формує соціальний ефект, а не етичну агенцію самої системи.

Ф. Капур (Kapur, 2016) підкреслює, що навіть обмежена здатність до емоційної імітації може впливати на поведінку людини, викликаючи відчуття довіри або прихильності. Цей ефект ставить нові етичні питання: чи доречно створювати машини, які можуть викликати у людей емоційне залучення, якщо «почуття» андроїда не є справжніми?

У культурному контексті ця проблема відображена у відеогрі Detroit: Become Human (Quantic Dream, 2018), де андроїди проявляють ознаки емоцій і емпатії, ставлячи гравця перед етичним вибором – підтримувати їхню автономію чи контролювати їхні дії, щоб запобігти потенційним ризикам для людства. Аналогічно, у фільмах Ex Machina (2014) та Her (2013) показано, як імітація емоцій андроїда або штучного інтелекту створює у людей реальні емоційні зв'язки, піднімаючи питання моральної відповідальності за використання таких технологій.

Н. Бостром (Bostrom, 2014) додає, що потенційна автономність систем із здатністю до емулявання емоцій може збільшити ризики неправильного використання технології, особливо у соціально-чутливих сферах, таких як догляд за людьми або психологічна підтримка.

Отже, здатність андроїдів до емулявання емоцій є технічно можливою на рівні імітації, але не перетворює машину на морального або емоційного агента. Етична оцінка такої функції залежить від впливу на людей і суспільство, а не від внутрішніх переживань машини, і культурні приклади допомагають уявити можливі наслідки цієї взаємодії.

Якщо андроїд у майбутньому поводитиметься подібно до людини – проявлятиме автономію, власну «думку», емоції та емпатію – це ставить перед суспільством низку фундаментальних етичних проблем. Д. Гункел (Gunkel, 2012) зауважує, що навіть демонстрація моральної поведінки машиною не робить її автоматично учасником етичних відносин; значення має те, як люди сприймають і взаємодіють із нею. Н. Бостром (Bostrom, 2014) попереджає про ризики автономних агентів: їхні рішення можуть мати непередбачувані наслідки.

Отже, навіть гіпотетична емоційна або поведінкова автономність андроїдів потребує етичної рамки, що враховує моральну відповідальність людей, технічні обмеження та юридичні механізми, а також готовність суспільства прийняти нову форму «розумного» учасника соціальних взаємодій.

Несанкціонований доступ до системи андроїда може бути використаний для маніпулювання його поведінкою, збору персональних даних чи навіть нанесення фізичної шкоди людині. Це створює загрозу як технічного, так і морального характеру – адже відповідальність за дії зміненого робота стає розмитою: чи винен розробник, користувач, чи зловмисник, який здійснив втручання?

Тому етичний аспект контролю програмного забезпечення передбачає не лише технічні заходи кіберзахисту, а й створення прозорих протоколів оновлення, моніторингу та аудиту штучного інтелекту. Контроль над програмним кодом має бути збалансованим – він повинен гарантувати безпеку людей, але водночас не порушувати автономію й етичні принципи взаємодії людини з мислячими машинами.

Питання автономності андроїдів є одним із центральних у етиці штучного інтелекту. Автономія передбачає здатність діяти самостійно, приймати рішення без зовнішнього контролю та нести за них відповідальність. Проте у випадку андроїдів це поняття є відносним, адже їхня поведінка завжди визначається алгоритмами, створеними людиною. Тому повна автономність є радше теоретичною конструкцією, ніж реальною перспективою.

Навіть якщо андроїд володіє системою самонавчання, його свобода дій обмежується рамками, закладеними розробником. Повна автономність поставила б питання про моральну відповідальність машини: чи може вона усвідомлювати наслідки своїх рішень так, як це робить людина?

З етичної точки зору, автономія андроїда повинна мати контрольовані межі. Людина має залишатися кінцевою інстанцією, здатною призупинити або скоригувати дії машини. Таким чином, справжня автономність андроїда – це радше ідеал, ніж реальність, і її реалізація потребує не лише технічного, а й морального переосмислення ролі машин у суспільстві.

Застосування андроїдів у військових або злочинних цілях відкриває низку серйозних етичних та правових проблем. Андроїди мають «дуальне призначення» – їх можливості для маніпуляції середовищем, автономного виконання завдань і обробки даних можуть бути використані як в конструктивних, так і в деструктивних сценаріях. Використання роботів як зброї ставить під сумнів принципи пропорційності, розпізнавання цілей і відповідальності: хто буде нести відповідальність за агресивні дії машин – виробник, оператор, розробник алгоритму чи сам пристрій? Крім того, автономні системи можуть ухвалювати рішення швидше за людину, що підвищує ризик ескалації конфліктів і випадкових жертв. Етична відповідь має включати юридичні обмеження, міжнародні норми щодо автономних бойових систем, жорсткі механізми контролю доступу та аудит логів прийняття рішень, а також технічні гарантії – «червоні кнопки», апаратні стопори та обмеження на можливість віддаленого перепрошивання. Важливо також розвивати політику прозорості й підзвітності, інструменти для відстеження походження змін у ПЗ та міжнародне співробітництво для запобігання поширенню бойових андроїдів.

Питання відповідальності за дії андроїда є одним із ключових у етичних дискусіях про майбутнє роботів. Оскільки андроїди можуть діяти автономно, приймати рішення і навіть самонавчатися, важко однозначно визначити, хто несе відповідальність у разі шкоди чи порушення правил. Відповідальними можуть бути:

1. Розробники програмного забезпечення, якщо помилка або недосконалість алгоритму призвела до небажаних наслідків.
2. Виробники апаратної частини, у разі технічної несправності, що спричинила небезпечні дії.
3. Користувача або власника, якщо він неправильно керував або модифікував робота.
4. Третьої сторони, наприклад, зловмисника, який отримав несанкціонований доступ до системи.

З етичної точки зору, відповідальність повинна бути розподілена пропорційно ролі кожного суб'єкта у створенні та використанні андроїда. Часто пропонується модель «колективної відповідальності», де кожен етап – від проектування до експлуатації – супроводжується аудитом і документуванням рішень. У майбутньому може виникнути потреба навіть у юридичному визначенні «штучного суб'єкта», здатного частково нести моральну або цивільну відповідальність за власні дії.

Джерела та література

1. Hanson Robotics. Sophia the Robot. URL: <https://www.hansonrobotics.com/sophia/>.
2. Honda Motor Co. ASIMO by Honda – The World's Most Advanced Humanoid Robot. URL: <https://global.honda/innovation/robotics/ASIMO.html>.
3. Boston Dynamics. Atlas – The World's Most Dynamic Humanoid Robot. URL: <https://bostondynamics.com/atlas/>.
4. Intelligent Robotics Laboratory, Osaka University. Geminoid HI-4 Project (Hiroshi Ishiguro Laboratory). URL: <https://www.geminoid.jp/en/>.
5. Азімов, А. Я, робот. – Нью-Йорк : Gnome Press, 1950. – 253 с.
6. European Commission. Ethics Guidelines for Trustworthy AI. – Brussels, 2019. URL: <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/library/ethics-guidelines-trustworthy-ai>.
7. Nanyang Technological University. Nadine Social Robot Project URL: <https://www.ntu.edu.sg/scse/research/nadine>.
8. European Parliament. Artificial Intelligence Act: EU rules to ensure AI is safe and respects fundamental rights, 2024.
URL: <https://www.europarl.europa.eu/news/en/headlines/society/20240614STO12304>.
9. Gunkel, D. J. The Machine Question: Critical Perspectives on AI, Robots, and Ethics. – MIT Press, 2012. – 270 p.

УДК: 17.02:621.039.58

Микола Мартиць

Науковий керівник: Оксана Горішна, доктор філософії

Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя

ВІД УТИЛІТАРНОГО ІНСТРУМЕНТА ДО ДУХОВНОГО ФЕНОМЕНА: ТЕХНІКА Й ГУМАНІЗМ

Анотація. У статті розглядається еволюція техніки від утилітарного інструмента до духовного феномена, що формує морально-ціннісні орієнтири людства. Підкреслюється взаємозв'язок технічного прогресу з гуманістичними ідеями та необхідність моральної відповідальності за використання технологій. Автори наголошують, що лише гуманістичний підхід здатен забезпечити гармонійний розвиток людини й суспільства в епоху науково-технічних трансформацій.

Ключові слова: *техніка, гуманізм, цінності*

Mykola Martyts

Scientific supervisor: Oksana Horishna, Ph.D

Ternopil Ivan Puluj National Technical University, Ukraine

FROM A UTILITARIAN INSTRUMENT TO A SPIRITUAL PHENOMENON: TECHNOLOGY AND HUMANISM

Розвиток людської цивілізації неможливий без осмислення життєво-важливих та ціннісних чеснот індивіда, які відображають, у першу чергу, його діяльність і прагнення полегшити щоденну працю. Як слушно наголошують О. Горішна та М. Палясюк (2024), генезис гуманістичних ідей у філософських та соціальних концепціях визначає не лише духовні орієнтири суспільства, а й напрямки його культурно-технологічного поступу [2]. Одним із ключових чинників цього розвитку є техніка, що від найдавніших часів супроводжує людину, змінюючи форми її існування та межі можливостей.